

TABLUL VOTIV DIN PARACLISUL PATRIARHAL

Anca Beatrice Todireanu

Portretele românești, începând cu secolul al XIV-lea și până în epoca premodernă, sunt o moștenire de la Bizanț – directă, sau prin intermediarul slavilor de Sud – care a reprezentat o sursă activă de inspirație pentru a exprima situațiile particulare în domeniul istoriei politice, sociale și culturale a românilor. Astăzi, portretele românești mărturisesc diferitele maniere în care se manevra, de-a lungul epocii bizantine și post bizantine, vocabularul iconografic al Bizanțului. Acești ctitori de Biserici aparțin darurilor a ceea ce au fondat ; când se întâmplă ca ei să nu figureze deloc, imaginea lor rămâne obscură, necunoscută într-o carte care nu a fost încă citită¹.

Ceea ce ei aveau de spus, se adresa adesea într-o manieră foarte complexă compatrioților contemporani și viitori, dar nu era decât un monolog, ecoul cuvintelor lor încrucișându-se cu cel al portretelor bizantine sârbești, bulgărești, albaneze cu care este înrudit prin simbolism, prin mesaj adesea chiar și prin stil². În ciuda unității evoluției stilului, reprezentarea ctitorilor constituie o problemă independentă, datorită caracterului aparte al temei, diversității iconografice și calității sale de document istoric, social și cultural al unui popor; interesul său depășind cu mult domeniul artistic, legându-se de cel mult mai vast, al istoriei culturii³.

Tabloul votiv de care ne vom ocupa în lucrarea de față, este cel din Paraclisul Patriarhal. Acest edificiu ascuns privirilor, pe deoparte de Biserica mare, iar pe de alta de clădirile alăturate ale reședinței Mitropolitane, este unul dintre puținele monumente de artă religioasă cu caracter bizantin din București. Cel căruia îi revine titlul de ctitor este domnitorul Nicolae Mavrocordat, care în 1723, închina acest sfânt lăcaș Sfântului Gheorghe, iar puțin mai târziu, în timpul restaurării lui de către Mitropolitul Daniil, va fi închinat și Sfântului profet Daniil.

Dar iată ce aflăm din inscripția cu caractere grecești, aflată deasupra ușii de la intrare din interior: „*Nicolae, mlădiță a stăpânitorilor celor drepti în cuget și înțelepciune, ai vestitelor Domnii ale Moldovei și Țării Românești, câmpiile grase ale Țării Românești de cai hrânitoare, spre mărirea Lui Dumnezeu celui mare și ca amintire a sufletului său răvniitor, a întemeiat această Biserică. Căci această sfântă Mitropolie a afățat spre mântuirea cârniei ce s-a dat celor făcuți din lut pe pământ. Iar pentru bisericile pe care cu temelii încănci din nou le-a clădit, întreabă-mă doar pe mine cel umilit. Ci lucrările acestea s-au învrednicit de sfânta supraveghere a lui Daniil, arhiereul cel ce păzește strașnic ceea ce este bine. În anul de la Nașterea Domnului 1723. Dimitrie Gh. Notara*”⁴.

¹ Maria Ana Musicescu, *Byzance et le portrait roumain au moyen âge*, în „Études byzantines et post-byzantines”, I, 1979, p. 157-158.

² *Ibidem*, p. 154

³ Maria-Ana Musicescu, , *Introduction d'une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen.. Essai de typologie*, RESEE , VII, 1969, 2, p. 281.

⁴ N. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, Ed. Minerva, București, 1905, p. 243.

Planul Paraclisului este compus doar dintr-un naos pătrat, susținut de patru arcuri pe console. Are 12 metri lungime pe șase metri lărgime în exterior⁵. Neexistând pronaos, intrarea se face pe latura de nord, pe unde el comunică direct cu Palatul Mitropolitan, din care face parte, printr-un vestibul spațios, boltit în „berceau” cu lunete⁶; acest vestibul având o ieșire directă în curte printr-un gingaș foișor de stâlpi, la care urcă o scară exterioară de piatră. Decorul pictural din interiorul Paraclisului este în mare parte cel original, din prima jumătate a sec. al XVIII-lea, de pe vremea lui Nicolae Mavrocordat. Intrând în sfântul lăcaș, pe peretele de vest te întâmpină tabloul ctitorilor, în care vei recunoaște familia Domnitorului fanariot Nicolae Mavrocordat, tablou din care lipsește însă prima sa soție – Doamna Casandra și fiicele lor Ruxandra și Tarsia amândouă decedate de timpuriu, înainte ca Nicolae să devină Domn.

Nicolae Mavrocordat, s-a născut la 3 mai 1680 în Constantinopol. Era fiul lui Alexandru Exaporitul. Om învățat, vorbind cursiv mai multe limbi, printre care și limba neamului nostru, acesta a studiat teologia și filosofia. Fiind un eminent literat, și-a legat numele de câteva lucrări importante precum: Sfaturi,

Vodă Nicolae Mavrocordat cu fiii Constantin și Scarlat

Despre Datorii (tipărită la Londra), Cuvânt împotriva nicotinei (Iași 1786), Precuvântări la actele patriarhaicești ș.a. A ocupat scaunul Moldovei de două ori (17 noiembrie 1709 / 17 noiembrie 1710 și 1711 – 5 ianuarie 1716) dar și al Țării Românești (21 ianuarie 1716 / la 11 februarie 1716 intră în București – 25 noiembrie 1716) și (martie 1719 / la 7 mai 1719 intră în București – 14 septembrie 1730). A avut trei soții: Casandra Cantacuzino, Pulheria Ciuki și Smaranda Stavropoleos și 10 copii: astfel că din prima căsătorie au rezultat Tarsia, Scarlat și Ruxandra; din a doua căsătorie – Maria, Constantin, Ioan și Ioma, iar din ultima căsătorie – Alexandru, Sultana și Ștefan⁷.

În tabloul votiv, domnitorul este redat în picioare, ținându-și mâna dreaptă pe capul încoronat al feciorului său Alexandru, iar cu mâna stângă susține chivotul sfântului locaș ctitorit de el, alături de Doamna Smaranda. Pe cap poartă o coroană din aur. Este înveșmântat în haină de ceremonial, caftanul somptuos de culoare roșie, cu ceaprazuri late de aur, îmblănit cu hermină și agrafat la gât formând un guler rotund din tivul subțire de blană, care se purta și sub Vodă Brâncoveanu⁸. Mânele sunt scurte având gurile îmblănite. Anterul verde este încins la mijloc de un brâu aurit, înnodat în față.

⁵ N. Ghika Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, p. 53.

⁶ Ion Trajancscu, *Mitropolia din București*, în BCMI, an V, 1912, p. 168.

⁷ Conform *Arborelui genealogic alcătuit de Paul Cernovodeanu*, în Planșa I, din *Istoria Românilor*, vol. VI, Ed. Academici, 2003.

⁸ Al. Alexianu, *Modă și veșminte din trecut, vol. II*, București, Ed. Meridiane, 1987, p. 61.

Doamna Smaranda cu fiicele Sultana și Maria

poartă în suflet pe toți fii duhovnicești ai dreptcredinciosului popor român.

Pictura Paraclisului a fost retușată între anii 1834-1840, prin grija Locotenenței mitropolitane, formată, după decesul mitropolitului Grigorie Dascălul, din Episcopii Neofit al Râmnicului, Chesarie al Buzăului și Ilarion al Argeșului. Un rol important în conservarea și restaurarea acestui edificiu de cult, concomitent cu curățirea și spălarea picturii, i-a revenit și Prea Fericitului Patriarh Teoctist, care după încheierea acestor lucrări migăloase, a sfințit Paraclisul în ziua de 7 februarie 2000, alături de un sobor de înalți ierarhi ai Sfântului Sinod, înconjurați de preoți și diaconi.

Astăzi, în acest minunat Paraclis Patriarhal, au loc slujbe doar în ziua hramului, Sf. Mare Mucenic Gheorghe și în ziua de prăznuire a Sf. Ioan Gură de Aur, ale cărui sfinte moaște se găsesc aici. Statutul acestui Paraclis este acela de locaș al rugăciunii de taină a Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, care

The Foundators' Portrait on the Wall of the Metropolitan Church Chapel in Bucharest

SUMMARY

The chapel of the Metropolitan Church – in fact the chapel of the complex housing the headquarters of the Romanian Orthodox Church – is a less known and lesser visited place, and nevertheless famous, in the dowry of the Romanian ecclesiastic architecture. The authoress had the opportunity and privilege to visit it and describe the „votive” painting portraying the founders.